

Primers estudis al voltant de la fauna mosteriana de la Cova Negra de Xàtiva

Alfred Sanchis Serra i Inocencio Sarrión Montañana
Servei d'Investigació Prehistòrica

Els diversos projectes d'excavació portats a cap en el jaciment mosterià de la Cova Negra de Xàtiva per part del Servei d'Investigació Prehistòrica de la Diputació de València van proporcionar un important conjunt de restes de fauna. El primer treball arqueozoològic que tracta en profunditat estos vestigis es deu a Manuel Pérez Ripoll, que va estudiar els mamífers de les campanyes dels passats anys 50 dirigides per Francisco Jordá Cerdá (Pérez Ripoll, 1977). En la dècada dels 80, Valentín Villaverde Bonilla reprén les excavacions en la cova de manera sistemàtica, i la fauna obtinguda, juntament amb la dels anys 50, servix de base per a la realització de les tesis doctorals de Pere Guillem Calatayud i Rafael Martínez Valle, i també per a la publicació de nombrosos articles i monografies.

En este article, però, ens centrarem en la fauna procedent de les quatre campanyes d'excavació realitzades pel col·laborador del SIP Gonzalo Viñes Masip, abans de la guerra civil (1928, 1929, 1931 i 1933), quan Isidro Ballester Tormo era al front de la institució. Després de la primera campanya, G. Viñes publica un treball on definix el depòsit com a mosterià, i diferencia cinc nivells on abunden els instruments tallats i les restes de fauna, entre les quals apareixen —en el nivell inferior— dents de cavall i cérvol, així com alguna resta d'elefant i rinoceront (Viñes, 1928; Ballester, 1929 i 1930a). L'atribució de les restes de fauna es deu a Hugo Obermaier, sacerdot com G. Viñes, que visita el jaciment en les dos primeres dècades del segle XX. Imaginem que la relació entre ambdós va ser estreta, ja que la Diputació tenia previst pensionar G. Viñes per a viatjar a Madrid i ampliar els seus estudis sobre Prehistòria al costat d'H. Obermaier, fet que no va ser possible per l'alçament militar de 1936 i l'assassinat de G. Viñes al desembre d'eixe mateix any (Ballester, 1942b). La Cova Negra era un jaciment que començava a ser reconegut pels especialistes perquè, en 1929, quan se celebren a Barcelona el IV Congrés Internacional d'Arqueologia i el XII

Congrés de l'Associació Espanyola per al Progrés de les Ciències, G. Viñes i Lluís Pericot García hi presenten ponències en què es descriuen els materials i el depòsit que s'ha començat a excavar (Ballester, 1930a). Com a conseqüència es realitzen intercanvis de peces de la Cova Negra amb el Museu Nacional de Prehistòria de França (Ballester, 1931). En 1942, el SIP publica el número 6 dels seus *Trabajos Varios*, on es transcriuen part de les notes d'excavació de G. Viñes corresponents a les campanyes de 1931 i 1933, i extractes d'alguna de les seues columnes publicades en el periòdic local *El Obrero Setabense* (Viñes, 1933). De nou s'esmenta l'aparició de restes de cavall i cérvol, a les quals s'afigen altres de caprins, bòvids i alguna de «fera», mencionant també la presència d'alguns ossos treballats i d'altres pintats de roig¹ (Viñes, 1942). Una segona edició d'este mateix treball inclou a més una nota de F. Jordá, tot valorant la importància del jaciment i fent remarca dels ossos treballats (metapodis laterals d'èquids) que havien aparegut en les excavacions practicades (Jordá, 1947).

A més de les estimacions per part de G. Viñes, basades en les d'H. Obermaier, la primera catalogació de materials osteològics de Cova Negra no té lloc fins a 1937-1938, arran de la presència a València del geòleg i paleontòleg castellanenc José Royo Gómez, treball que no es publicarà fins anys més tard (Royo, 1942), amb resultats que seran presentats també en el V Congrés de l'INQUA i que confirmaven el potencial del jaciment (Fletcher, 1957). Més de 100 restes òssies, entre les quals es trobava el fragment dret de parietal humà, van ser catalogades a nivell genèric o específic, conformant la columna següent: *Equus caballus*, *Equus* sp, *Rhinoceros merckii*, *Rhinoceros* sp, *Sus scrofa*, *Sus* sp, *Cervus elaphus*, *Cervus* sp, *Capra* sp, *Ovis aries*, *Bos* sp, *Canis* sp, *Felix pardus*, *Elephas iolensis*, *Lepus* sp, *Microtus aff. arvalis meridianus*, *Homo*, *Au*, *Testudo* sp i *Melanopsis tricarinata*.

Resulta important realitzar un breu repàs a la biografia de Royo Gómez, el que pot ajudar a entendre l'interés d'un geòleg i paleontòleg per una disciplina com la Prehistòria. J. Royo naix a Castelló en 1895; cursa la llicenciatura en Ciències Naturals a la Universitat de Madrid, estudis que, en aquell moment, s'impartien en el Museu Nacional de Ciències Naturals, lloc on, des de molt jove, realitzà activitats sobretot de tipus docent. Ací coneix Vicente Sos Baynat, també castellanenc, sent tots dos deixebles d'Eduardo Hernández Pacheco. En 1914, J. Royo és presentat per Hernández Pacheco com a membre de la Reial Societat Espanyola d'Història Natural. A partir de 1917, i per oposició, pren possessió del càrrec de col·lector en el Museu, amb la tasca d'arreglar exemplars i augmentar-ne les col·leccions, i per a formar-ne altres que s'enviaven als centres d'ensenyança espanyols que les sol·licitaven. En 1921 es doctora amb una tesi sobre el Miocè

Gonzalo Viñes en l'interior de la Cova del Parpalló (Gandia). 1930.

Continental Ibèric i la seua fauna malacològica. A l'any següent aprova una plaça de professor encarregat dels cursos pràctics de Mineralogia i Geologia, on dedicarà set classes a l'ensenyança de l'Estratigrafia i de la Paleontologia i, a partir de 1930, de la Prehistòria. En 1926 se celebra a Madrid el XIV Congrés Internacional de Geologia, amb motiu del qual es realitzen treballs d'ordenació i la instal·lació de les col·leccions de Paleontologia i Mineralogia en un nou local dins del Museu, i J. Royo inicia la seua faceta museística (Diéguez, 2004). Sempre que aconseguí ser pensionat (1924, 1925 i 1927), va realitzar viatges a museus europeus d'Història Natural

(Zuric, Lió, Brussel·les, París, Grenoble, Ginebra, Munic, Stuttgart, Frankfurt, Marburg, Göttingen, Hannover, Buckeburg, Londres, Cambridge, Oxford, Bordeus, Tolosa, Boulogne-sur-Mer, Le Havre i Cen), on no sols va estudiar les col·leccions i la forma d'exposició dels fòssils, sinó també el funcionament intern d'estes institucions. Fruit d'estos viatges, arreplega una important col·lecció de més de 3.000 exemplars (Diéguez, 2004). El trasllat del Museu de Ciències Naturals als Alts de l'Hipòdrom, en 1928, suposa l'inici de la seua activitat museogràfica. En 1930 és nomenat responsable de la secció de Paleontologia, centrant-se en la recuperació, l'inventari i la catalogació dels fòssils, així com en la corresponent exposició en una sala especial de Paleontologia (Aguirre, 2004; Michavila, 2004). En 1934, Royo porta a terme el projecte d'exposició de les col·leccions paleontològiques, on es posa de manifest les influències dels seus viatges per Europa (Diéguez, 2004). L'activitat científica és compaginada en part amb una actuació política decantada. Tant ell com V. Sos Baynat militen en el republicanisme d'esquerres. J. Royo és elegit diputat per Castelló en 1931 i nomenat Director General de Mines i Combustibles en 1936.

Al juny de 1937, els bombardejos sobre Madrid afecten les sales del Museu Nacional de Ciències Naturals, per la qual cosa es decidix el trasllat a València d'alguns investigadors, de l'instrumental científic i de part del material del museu, junt amb el Museu Antropològic i el Jardí Botànic, i s'instal·len les tres institucions (ja com Institut Nacional de Ciències Naturals) en l'Hospital dels Sacerdots Pobres o del Miracle,

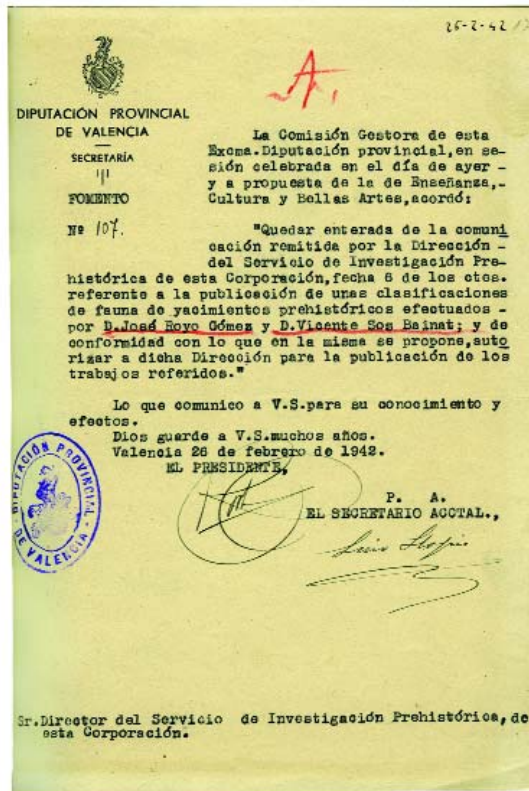
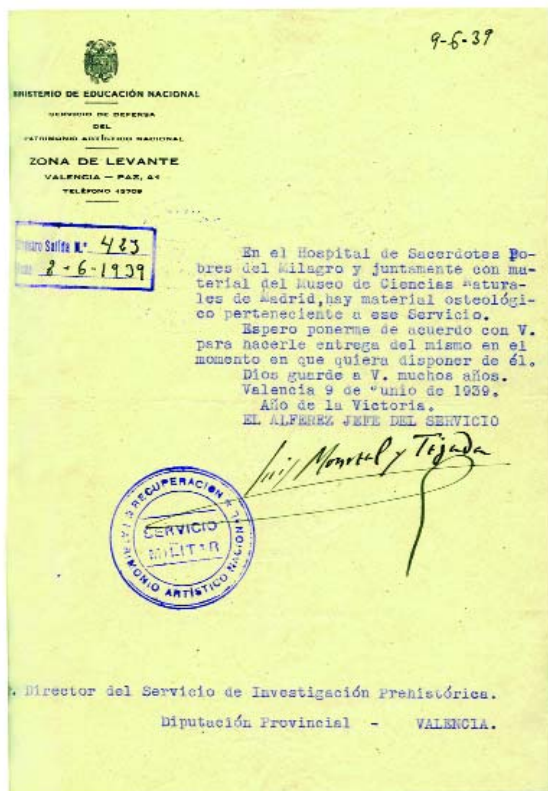
Instal·lació del
laboratori del Museu
Nacional de Ciències
Naturals a València.
Al fons de la imatge es
troba José Royo i en
primer terme Gabriel
Martín. 1937-1938.
Publicada en Homenaje
a José Royo Gómez.
1895-1961 (2004).

situat en el carrer Trinquet de Cavallers (Diéguez, 2004). Eixe mateix any, J. Royo realitza un viatge a l'URSS junt amb V. Sos Baynat, Gabriel Martí Cardoso i Rafael Candel, representant a la República Espanyola en el XVII Congrés Geològic Internacional.

Durant la seua estada a València també visita la Cova Negra de Xàtiva i mostra interès per l'estudi de la fauna recuperada en les excavacions realitzades per G. Viñes. Els materials, depositats en el Museu de Prehistòria, llavors ubicat en l'actual Palau de la Generalitat, es traslladen a l'Institut Nacional de Ciències Naturals. J. Royo es va encarregar del conjunt de Cova Negra, mentre que V. Sos Baynat (també a València) fa el mateix amb les restes de la Cova del Parpalló. Els ossos van ser netejats, es van estudiar i fins i tot es van realitzar motles dels principals. En sessió de la Reial Societat Espanyola d'Història Natural celebrada a València el 4 de maig de 1938, J. Royo comunica que «ha obtenido placas de Testudo en la Cueva Negra de Játiva, restos de vertebrados y trozos de cráneo humano» (Perejón, 2004). En 1938 publica un altre article en què descriu un molar d'elefant de la Cova Negra i l'atribuïx a la forma menuda *Elephas iolensis* (Royo, 1938), que H. Obermaier havia considerat d'*Elephas antiquus*. Anys més tard, la tesi doctoral d'Emiliano Aguirre servix per a demostrar que es tracta d'un molar decidual (D₄) de *Paleoloxodon antiquus* (Pérez Ripoll, 1977). Els materials estudiats no van ser tornats al SIP fins després de la guerra; amb data de 9 de juny de 1939, Luis Monreal Tejada, Alferes Cap del *Servicio de Defensa del Patrimonio Artístico Nacional de la Zona de Levante* i futur Catedràtic d'Història de l'Art, envia una carta a I. Ballester comunicant-li que en l'Hospital dels Sacerdots Pobres es troba depositat material osteològic pertanyent al Servei. L'agregat Manuel Vidal és l'encarregat d'arreglar el material, d'ordenar-lo i exposar-lo en una instal·lació provisional. Segons I. Ballester, els estudis originals realitzats per J. Royo i V. Sos es van depositar en el SIP (Ballester, 1942c). Com s'ha mencionat abans, els estudis van ser publicats en 1942, però a causa del «carácter socialista de ambos autores», la direcció del SIP es va vore obligada a sol·licitar la conformitat de la Comissió d'Ensenyança, Cultura i Belles Arts de la Diputació Provincial per a eixa publicació, que en document del 26 de febrer l'autoritza (Ballester, 1942a).

En 1939, i perduda la guerra per al govern republicà, J. Royo es trasllada a Barcelona des d'on, junt amb la seua família, inicia el camí de l'exili a França. En els primers mesos s'establix a Tolosa, però prompte pren un barco des del port de Le Havre rumb a Colòmbia, on arriba a l'abril d'eixe mateix any. Si J. Royo ha d'anar-se'n d'Espanya per les seues idees i responsabilitats polítiques, el seu amic V. Sos Baynat sofríx un exili interior a Extremadura, on treballa com

Document del Servicio de Defensa del Patrimonio Artístico Nacional que informa de l'existència de material del SIP i del Museu de Ciències Naturals en l'Hospital de Sacerdotes Pobres del Miracle. 1939.

Document de la Diputació de València que autoritza la publicació dels treballs de José Royo i Vicente Sos. 1942.

a geòleg per a una empresa privada, perdent la seua plaça de catedràtic d'institut que no recuperarà fins la jubilació. A més de la relació de respecte i d'amistat que els va acompanyar durant l'època de treball a Madrid en el Museu de Ciències Naturals, des de l'eixida de J. Royo d'Espanya s'inicia entre ambdós una relació epistolar que durarà fins a la mort d'este. Els dos científics van pertànyer a l'últim grup de geòlegs vinculats a la Institució Lliure d'Ensenyança (Ontañon, 2004). La figura de J. Royo s'emmarca en el corrent universitari iniciat per Juan Vilanova i Piera i representat a principis del segle XX per E. Hernández Pacheco i l'expansió de l'Escola Madrilenya. La Paleontologia que J. Royo va desenvolupar a Espanya va ser la descriptiva i l'estratigràfica (Truyols, 2004). La seua formació de naturalista li va permetre tractar totes les facetes de la Geologia, abordant fins i tot disciplines com la Prehistòria.

A Colòmbia, i més tard a Venèçuela, J. Royo va exercir funcions com a geòleg, compaginant estos càrrecs amb el de director de diversos museus geològics i professor en altres tantes universitats, on va poder plasmar tot el que havia après a Espanya (Martínez Gorroño, 2004). Va morir a Caracas en 1961, sense haver pogut tornar a la seua terra.

En 1995 es van complir 100 anys del naixement de J. Royo i, per això, diverses institucions van rendir un merescut homenatge a una figura tan important de la Geologia i Paleontologia espanyola de la primera mitat del segle XX. Es van preparar dos exposicions, una a Madrid i una altra a Castelló, i es va publicar un llibre (VVAA, 2004), del qual hem obtingut molta de la informació utilitzada en este treball. Altres centres, com ara la Comissió d'Història de la Geologia d'Espanya, també van tindre en compte esta efemèride (VVAA, 1995).

L'estudi portat a cap per J. Royo no sols va significar la primera catalogació seriosa de materials faunístics procedents de Cova Negra, sinó també un abans i un després quant a l'exposició d'estes restes en les sales del Museu de Prehistòria de la Diputació. Abans de l'estada de J. Royo a València, G. Viñes havia estudiat només els materials arqueològics, i dels paleontològics solament s'havien presentat per a contemplació del públic aquells més importants i de classificació fàcil (bàsicament molars). A partir de la catalogació de Royo, la fauna de Cova Negra va créixer des del punt de vista expositiu (Ballester, 1932a; 1942c).

Servisquen estes pàgines com a homenatge del SIP a Gonzalo Viñes Masip i a José Royo Gómez, víctimes d'una guerra que va privar el nostre país de dos intel·lectuals de primer ordre.

1

Les taques roges presents en alguns ossos corresponen a l'acció dels òxids de ferro.

